

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2018/05/komuves-edina-zoom-november-7-re-08-03-05/>

Kőműves Edina

Zoom november 7-re

A nagy októberi szocialista forradalommal kapcsolatos iskolai megemlékezés léptékváltó elemzése

A történelmi valóság elkülöníthetőnek tűnő eleme, az úgynevezett történelmi tény sohasem egy különálló, jól definiálható tárgy, hanem számos, egymással szorosabb vagy lazább kapcsolatban álló faktor szövevényes hálózata. Ezen kívül „a szó eredeti értelmében nincs individuális történelem, nincs magántörténelem. Ami az emberrel, mint személyiséggel történik, az mindig más emberekkel hozza kapcsolatba. Egy újabb paradoxon: az egyén, a személyiség története voltaképpen nem más, mint a többi emberhez fűződő kapcsolatainak története.”¹ A következőkben kísérletet teszünk arra, hogy a nagy októberi szocialista forradalom percepcióját körüljárjuk arra keresve a választ, hogy egy '80-as évekbeli budapesti elitgimnazista diák számára milyen kép rajzolódhatott ki a különféle tapasztalatai alapján. Elemzésünkhöz nem csak széles körben ismert törvényi és tankönyvi forrásokra, hanem az ELTE Apáczai Csere János Gyakorlógimnáziumhoz kapcsolódó anyagokra is támaszkodunk. A tapasztalati szintek megválasztásához igyekszünk harmonikusan válogatni a makro- és mikroszintű nézőpontok közül, hogy megkonstruálhassuk azt a képet, amely a különféle lehetséges szintek és összeadódó benyomások alapján keletkezhetett.² A kijelölt öt fő irány a következő: (A) A pártállam központi álláspontja november 7. emlékezetével kapcsolatban. (B) A központilag jóváhagyott és támogatott tankönyvi szövegek. (C) A tanórák. (D) Az iskolai ünnepek. (E) A családi és baráti környezet.

1. Források

A források megválasztásánál fontos szempont volt a változatosság, amelyen keresztül a fenti öt szempont feltérképezhető. A munka során központi és személyes, egyéni álláspontok megismeréséhez támpontot nyújtó forrásokra egyaránt támaszkodtunk. Az előbbi a pártállam, az utóbbi pedig az abban élő egyén nézőpontjára reflektál. A fő forráscsoportok a központi rendelkezések, a történelemtankönyv, az óratervek, az iskolaújság és az érintettekkel kitöltetett kérdőívek, melyeket elsősorban hermeneutikai módszerekkel tártunk fel.

2. A nagy októberi szocialista forradalom emlékezetének szintjei

A) A pártállam központi álláspontja november 7. emlékezetével kapcsolatban

Először is szükséges megismernünk legtágabb, politikatörténelmi szinten a pártállam központi álláspontját november 7. emlékezetével kapcsolatban. Ehhez az „1950. évi 37. számú

Kőműves Edina: Zoom november 7-re

A nagy októberi szocialista forradalommal kapcsolatos iskolai megemlékezés léptékváltó elemzése

törvényerejű rendelet november 7. napjának, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulójának állami ünneppé nyilvánításáról” ad támpontot:

„1917. november 7. napján Oroszország munkásosztálya, szövetségben a dolgozó parasztsággal és az elnyomott népekkel, Lenin és Sztálin dicső Bolsevik Pártja vezetésével, megdöntötte a kapitalizmust, s a földkerekség egyhatodán megteremtette a világ első szocialista államát: a Szovjetuniót. 1917. november 7. napja a világtörténelem legnagyobb fordulóponjtja. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom az emberiség történetében először hozott létre olyan államot, amely megszüntette az ember ember általi kizsákmányolását. Az Októberi Forradalom szülötte: a Szovjetunió az első olyan állam, amely nemzetközi kapcsolatainak alapjává a népek egyenjogúságon nyugvó együttműködését, a nemzeti függetlenség tiszteletben tartását, a béke védelmét tette. A Szovjetunió a világ népeinek reménysége, támasza és példaképe a békéért, a függetlenségért, a szocializmusért vívott küzdelemben. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulója a magyar nép ünnepe is. Az Októberi Forradalom győzelméből született Szovjetuniónak köszönhetjük hazánk felszabadulását, nemzeti függetlenségünk megvalósítását, a népi demokratikus államhatalom kivívását és megszilárdítását. A Szovjetuniónak köszönhetjük, hogy megvalósíthatjuk hazánkban is az Októberi Forradalom nagy eszményeit: a kizsákmányolás minden fajtájának megszüntetését, a dolgozó nép teljes felszabadítását, a szocializmust. November 7. napja a magyar nép számára is a győzelmes szocializmus, a dolgozók nemzetközi szolidaritása, a felszabadító Szovjetunió és a nagy Sztálin iránt érzett hála ünnepe. Ezért a Népköztársaság Elnöki Tanácsa elrendeli: November 7. napja a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulója, a Magyar Népköztársaság állami ünnepe.”

Ez az álláspont az utolsó, 1988. november 7-ei megemlékezésig kitarzott a pártállam részéről. A November 7. térré átnevezett Oktogon tér is emlékeztetett az ünnepnek a társadalom életébe való beágyazásának fontosságának a hangsúlyozására. A forradalom tehát beírta magát mind a naptárba, mind a városi térbe. Az 1956-os követelés, hogy november 7. ne legyen munkaszüneti nap, a rendszerváltozásig nem valósult meg, és annak ünneplése az éves rutin része maradt Magyarországon is.

B) A központilag jóváhagyott és támogatott tankönyvi szövegek

Másodszor tárjuk fel tankönyvi szövegeket, melyek a nagy októberi szocialista forradalomra reflektálnak.³ Balogh Endre történelemtankönyve a gimnáziumok IV. osztálya számára két fejezetet szentel először is a polgári demokratikus forradalom tárgyalásának beleértve annak közvetlen előzményeit (19-27. old.), amely a „szocialista forradalom *”főpróbájának”* tekinthető” (26. old.). Ezután két fejezetet szól magáról a szocialista forradalomról (61-69. old.). A szövegek terminológiájukban és tartalmilag természetesen követik a marxista történetírás hagyományát. A források gondosan úgy vannak megválogatva, hogy az illusztrálja az 1917-es események szükséges és pozitív voltát.⁴ A diskurzus részletes, hangsúlyos, az erről szóló fejezetek a tankönyv átlagához képest a hosszabbak közé tartoznak. A forradalmat megelőző szakasz leírásában dominálnak a negatív értelmű szavak, mint „romlás” (66. old.), „feszültség” (uo.), „válság” (51. old.), „nehézségek” (63. old.). Az októberi forradalom hatásának jellemzésében ezzel szöges ellentétben pozitív jelentésmező uralkodik, mint „diadalút” (69. old.), „építés” (uo.), „megszilárdul” (uo.), „eredmény” (uo.). Az események megítéléséről gazdasági, politika, társadalmi, vagy elvi/erkölcsi szempontból a tankönyvben párbeszédnek nyoma nincs. Ez jól illusztrálja azt, hogy a nagy októberi szocialista forradalom azon témák egyike, melyek a kései Kádár-korban sem képezhették vita tárgyát, jelentőségük megkérdőjelezhetetlen maradt.

C) A tanórák

Harmadik szempontunk a tanórákra reflektáló óratervek elemzése. A fő kérdés, hogy milyen hangsúlyok érvényesültek a '80-as években a történelemoktatásban az egyik, a rendszer számára alapvető történelmi esemény tárgyalásakor abban az időszakban, aminek meghatározó eseménye oktatáspolitikai szempontból, hogy megszűnik a szakfelügyelet az iskolákban (1985). Egy 1984. áprilisi, igen részletes óravázlat áll rendelkezésünkre az elemzéshez a gimnázium 3. osztálya számára. Az óra témája *„Mozgalom és forradalom az imperializmus korában”*, típusa új ismereteket feldolgozó óra. A nagy októberi szocialista forradalomra reflektáló óraterv nem áll rendelkezésünkre, de ez az anyag szorosan kapcsolódik hozzá, és enged néhány fontos következtetést levonni. A tankönyvhöz képest látható, hogy a tanórán előrébb tartanak a tananyaggal, hiszen a téma csak a IV. osztályos tankönyv elején szerepel, ez pedig a III. osztály áprilisi tanórája. Ebből arra következtethetünk, hogy még a központilag előírthoz képest is több idő jutott a 20. század tárgyalására, ami ezáltal arányaiban még nagyobb hangsúlyt kapott.

Az óravázlat az elején megjelöli a kitűzött oktatási, nevelési és képzési célokat. Az oktatási cél *„az új forradalmi központ kialakulásának, az orosz polgári demokratikus forradalom lefolyásának, sajátosságainak bemutatásával megalapozni a XX. századi forradalmi átalakulások törvényszerűségeinek feltárását”*. Tulajdonképpen ez maga a szaktárgyi tartalom. Itt maga a törvényszerűség szó, tehát a szakterminológia jeleníti meg az ideológiát. A képzési cél (amit ma kompetenciának neveznénk) az *„elemző készség fejlesztése, a tanulók beszédkészségének, lényeglátásának fejlesztése”*, illetve szerepel a *„tantárgyi koncentráció [igénye] irodalommal, földrajzzal”*. Az ideológia főleg a nevelési cél meghatározásában kap kiugró jelentőséget. Ezt két részre bontja, a világnézeti-politikai nevelésre és az érzelmi nevelésre. Előbbinek konkrét célja itt *„a marxizmus lenini elméleti-gyakorlati továbbfejlesztésének megalapozása”*, utóbbi *„az oroszországi helyzet bemutatásával – figyelemfelkeltéssel Lenin alakjának, személyiségének árnyaltabb megismerése”*.

A didaktikai módszerektől most eltekintve három fontos megállapítást tehetünk az óravázlat alapján. Az első, hogy az óravázlat a releváns tankönyvi anyagrészhez szorosan kapcsolódik. Az előzmények magyarázatára talán kicsivel nagyobb hangsúlyt fektet, de látszik, hogy mindkettőnél fontos az események előzményeinek logikus vázolása, ebből következően az 1917-es események szükségszerűségének és indokoltságának megalapozása. A második fontos jellemző, hogy a felhasznált források vagy a tankönyvből, vagy a szocialista irodalomból kerültek ki (van utalás egy regényrészletre, amit nem pontosít). A harmadik szempont a nyelvezet, mely tökéletesen követi az ideológiát, mindig pozitív megfogalmazásokat és szavakat használ, ezáltal erőteljesen sugalmaz (pl.: *„Lenin harca igaza bizonyításáért”, „fontosság”, „helyreállítás”*), akárcsak a tankönyv.

A következő óraterv, ami rendelkezésünkre áll, a forradalom utáni időszakot dolgozza fel (1918–1921), és megkapó a meghatározott érzelmi nevelési cél: *„személyes közelségbe hozni a korszak hangulatát. Felhívni a figyelmet a közelgő évfordulós megemlékezések elmélyültebb tanulmányozására.”* A forradalmi megemlékezés és a tankönyv között mintegy hidat képez tehát a tanóra, összekötve a jelen valóságát a múlt történéseivel. Eddig tehát azt láthatjuk, hogy a forradalom prezentálásának egyoldalúsága nem került revízióra, illetve nem kapott érdemi kritikai értelmezést a '80-as évek második felében sem állami, sem tankönyvi, sem tanórai szinten.

Kőműves Edina: Zoom november 7-re

A nagy októberi szocialista forradalommal kapcsolatos iskolai megemlékezés léptékváltó elemzése

A tankönyv és az óratervek, tehát a hagyományosnak mondható dokumentumok árnyalására kérdőívet készítettünk és küldtünk ki a gimnázium több akkori diákjának és tanárának, melyben irányított kérdésekkel a forradalom iskolai megjelenítéséről próbáltunk képet kapni. Nem egy átfogó kvantitatív vizsgálatról van szó, a hangsúly az egyéni nézőpont megismerésén van. Ennek megfelelően mikroperspektívaként egy tanár és egy diák nézőpontját választottuk ki. Nem arra keressük a választ, hogy minden diák és minden tanár mit gondolt és hogyan érzékelte a problematikát, hanem arra világítunk rá, hogy mennyi új kérdéssel és felvetéssel gazdagítja a vizsgálatot az, ha személyes, mikroszintű nézőpontokat vonunk be az értelmezésbe.

Az óratervekből látható információkat árnyalja azok véleménye, akik valamilyen módon érintettek voltak. *„Amennyiben emlékszik rá, kérem, ossza meg, hogy a történelemórán hogyan jelent meg a forradalom tárgyalása.”* Szól a felszólítás. A megkérdezett tanár erre azt mondta: *„A hivatalos szemlélet alapján – ami számomra meggyőződés is volt: lehetőség az emberiség ősi vágyának megvalósítására, sok-sok problémával.”* A diák a gimnáziumi tanórákra így emlékszik: *„Jobbára a tankönyvszövegből való tanulásra (...) emlékszem, meg olyan bevett formulákra, mint Lenin gondolatai a "permanens forradalom"-ról. (...) Jártam ezen kívül történelem fakultációra, az ott tanított témák között nem szerepelt a forradalom. Egyébként a történelem felvételihez szükséges rendszeres áttekintést nem is az Apáczai óráin, hanem egy Veres Pálné Gimnáziumban oktató történelem-magyar szakos tanár kiváló kiscsoportos óráin szereztem meg hétvégénként. Neki viszont volt határozott történelemképe, ma nemzeti liberálisnak sorolnám be, a magyar történelemben politikai, jogi tradíciókat, a (sztálini alkotmány előtti) "alkotmányos" hagyományt hangsúlyozta, amellyel opponálni tudta a hivatalos tananyag téveszméit vagy hiányosságait.”* Megtudhatjuk tehát, hogy bár a hivatalos tanórai oktatás továbbra sem mozdult ki az ideológia szorításából, léteztek olyan alternatív fórumok, ahol máshogy lehetett megbeszélni ezeket a témákat. Bár ebből következik, hogy ahhoz, hogy az eseményekről való árnyalt diskurzushoz hozzájussunk, még elitgimnazistának sem volt elég lenni, utána kellett járni egyéb lehetőségeknek, ahol viszont a jelek szerint nem szükségszerű, hogy találkoztak a diákok a nagy októberi szocialista forradalomról való nyílt és több szempontú vitával, hiszen az nem feltétlenül szerepelt a témák között.

D) Az iskolai ünnepségek

Következő, negyedik szintként meghatározó jelentőségű a november 7-i iskolai ünnepségek lezajlása, melyről utólag nem könnyű hiteles és átfogó információkat szerezni. Számos kérdés vetődik fel: mi volt az iskola hozzájárulása, a tervezésben és kivitelezésben hogyan vettek részt a diákok és tanárok, illetve hogyan élték meg azt, tehát hogyan kapcsolódik össze két különböző lépték (az intézmény és az egyén) a kérdés megválaszolásában. Először is vessünk egy pillantást arra, hogy a korabeli iskolaújság mit közöl (ha közöl egyáltalán valamit) a november 7-i eseményekről. Az Apáczai iskolaújsága, a Tiszta Szívvel ekkoriban általában három alkalommal jelent meg évente. Leginkább jelenleg az őszi számok relevánsak kérdésfeltevésünk szempontjából, és az archívumot áttekintve találunk is olyanokat, amelyekben szerepel a Nagy Októberi Szocialista Forradalom. Általában egy-egy vers⁵ és illusztrációk jelennek meg a témához kapcsolódóan, reflexiókat, kisebb-nagyobb lélegzetű eszmefuttatásokat nem találunk. Tehát a megemlékezés jelen van, sőt 1984-ben ez határozza meg a címlapot is⁶, de igazi diskurzus valójában nincs erről a témáról az iskolaújságban.⁷

Kőműves Edina: Zoom november 7-re

A nagy októberi szocialista forradalommal kapcsolatos iskolai megemlékezés léptékváltó elemzése

Annak feltérképezéséhez, hogy az egyes személyek hogyan élték meg a forradalmi megemlékezést, és miként emlékeznek az iskola és az 1917. november 7-i események emlékezetének viszonyára, a kérdőíves adatokra támaszkodhatunk. Először is nézzük, hogyan emlékeznek a megkérdezettek az iskolai ünnepekről. A tanár válasza: *„Olyan, mint ma is minden kötelező ünnepély. Túl kell esni rajta, de legalább elmarad 1-2 óra – és másnap tanítási szünet!”* Ez a gondolat nagyon érdekes, ugyanakkor ijesztő is: sokszor a kérdést feltéve előrebocsájtjuk azt, hogy a kérdésünk tárgya releváns, magvas, fontos. Ezek az ünnepek utólag történelemnek számítanak, de vajon saját korukban, mondjuk úgy *real time*-ban mik voltak? Mennyire érintette vajon meg az átlag gimnazistát az ünnep mögötti ideológia (mindegy, hogy pozitívan vagy negatívan)? Esetleg csak utólag tulajdonítunk olyan jelentőséget a kérdésnek, ami lehet, hogy sosem volt? Elfeledkezünk arról, hogy most ugyan meghányjuk-vetjük, hogyan hatott az ideológia, de vajon a gyakorlatban jelentett-e ez többet vagy mást, mint hogy tanítási szünet van, és végig kell állni az iskolai ünnepeket? Az eredeti témafelvetésünk ezen új dimenziója tehát először is megkérdőjelezi a kérdés relevanciáját.

Ennek tükrében térjünk át arra, hogy mit mondott a diák a megemlékezésekkel kapcsolatban: *„Különös, de egyáltalán nem emlékszem november 7-i ünnepekre.”* Ez az igen tömör mondat tovább erősíti tehát az előző aggodalmat, miszerint talán nincs is keresnivalónk ott, ahol az októberi forradalom megítélésének érdekes új dimenzióit keressük. Vagy éppen hogy ez az, amit találtunk! Talán a '80-as években november 7. emlékezetének nem volt igazán se füstje, se lángja. Ez egy fontos megállapítás lehet, hiszen ha semmi szélsőséges érzelmek és meghatározó emlék nem társul ehhez, az azt sugallja, hogy az iskola polgárai és a nagy októberi szocialista forradalom viszonyát relatív közöny jellemezte az általunk vizsgált időszakban. Ez még érdekesebb annak tükrében, hogy a kérdésekre adott válaszokból kitűnik, hogy a tanár és a diák viszonya a rendszerhez egyébként szélsőségesen különbözött. Ha nem csak a konkrét ünnepeket, megemlékezést, gyakorlati megjelenést vesszük alapul, hanem a nagy októberi szocialista forradalomhoz és az államszocializmushoz való viszonyulás nyomait keressük, a tanár válasza: *„A történelem egyik fordulópontja, (...) nálunk ünnepnek számított, (...) a hivatalos szemlélet (...) számomra meggyőződés is volt.”* A diák nézőpontjából a kulcsszavak: *„Közöny, kényszer, elidegenedettség.”* Ezután elmesél egy történetet arról, hogy 1980-ban, néhány évvel az ő gimnazista éveitől, hogyan hurcolták meg az iskolában azt a diákot, aki nem a megfelelő és elfogadott anyagokkal díszítette fel a faliújságot november 7-re. A történet a feleségétől származik, aki szintén apácza volt. Minden közöny mögül tehát nyilvánvalóan kiviláglik, hogy a hivatalos álláspont az iskolán belül is mérvadó és érvényes maradt még a rendszerváltás előtti utolsó évtizedben is.

E) A családi és baráti környezet

Az elemzés ötödik szintje november 7. családi és baráti környezetben tapasztalt megélésére kérdez rá. Ez a szint talán a legnehezebben megragadható, hiszen feltérképezéséhez rendkívül nehéz forrásokat rendelni. Így ismét, ezúttal kizárólag a személyes emlékezet, a kérdőíves megoldáshoz kell folyamodnunk, és eredményeinket csupán árnyalni tudjuk az ismert szakirodalom által. A megkérdezett tanár így emlékszik egy átlagos november 7-re: *„Orosz szakosként és orosz baráti kapcsolatokkal is rendelkezőként nálunk ünnepnek számított, megnéztük a TV-ben a díszszemle közvetítését.”* Ezzel szemben a diák azt mondja: *„A családi és a baráti körben pozitív, átélt viszonyulásra, rokonszenvezésre nem láttam példát. Inkább iróniával gondoltunk az állami ünnep hivatalosságára, mint amit a*

Kőműves Edina: Zoom november 7-re

A nagy októberi szocialista forradalommal kapcsolatos iskolai megemlékezés léptékváltó elemzése

lakosságra felülről mérnek, de amellyel, ha nem is állnak szembe nyíltan, de bizalmas körben egyáltalán nem azonosulnak. Külsőségnek látszott, és aszerint is viselkedtek vele kapcsolatban.”

Ez utóbbi érzékletesen ragadja meg a magyar államszocializmus talán legmeghatározóbb tulajdonságát, amit kettős beszédnek nevezünk. Magyarországon „a társadalom elsajátította az ideológia nyelvezetét, értette az ünnepi beszédeket és a hivatalos kommentárokat, tudomásul vette, hogy mikor, kivel, miről lehet beszélni, de az ideológiát nem tette magáévá.”⁸ Ennek ellenére nagy kérdés, hogy mindebből mennyi az utólagos reflexió, és hogyan nézett ki ez akkor a valóságban, hiszen a korszakból utólag lett történelem, akkoriban mindennapi történés volt.

Főleg a személyes beszámolóknál kérdéses, hogy mennyire nyomja rá a bélyegét az utókor megítélése arra, hogy retrospektíve hogyan látják a szereplők az eseményeket. Ez főként azért érdekes, mert a tanár és a diák is határozott álláspontot képvisel a kérdéssel kapcsolatban. Hogy ebből mennyi alakult ki utólag és mennyi volt már jelen akkor, valószínűleg megfejthetetlen kérdés marad (hacsak nem kerülnek elő akkori naplóbejegyzések a megkérdezettektől), de talán nem is fontos, hiszen következtetni azért világosan lehet belőlük az akkori álláspontjukra, és legfőképp festenek egy képet arról, hogyan látják ma a korszak mindennapi szereplői a szocializmus emlékezetét.

3. Összegzés

Összegzésképpen a fent felsorolt öt elemzési szint és nézőpont együttesen, egymás mellett és egymás viszonyrendszerében világítja meg a magyarországi államszocializmus egy kis szegletét. A fent vázoltakból látható, hogy a nagy októberi szocialista forradalommal kapcsolatos hivatalos álláspont milyen módokon lép kölcsönhatásba az iskolával és az egyénnel. A történeti tény tehát hasonló tulajdonságokat mutat a történeti tér kapcsán sokat fejtegetett állásponttal, miszerint az ún. *cell-like* modell mellett, vagy akár annak alternatívájaként figyelembe kell vennünk a *network* típusú kapcsolódási pontokat is.⁹ Ha a történeti valóság elemeit térben ábrázolva szemléltetnénk, akkor ezek a hálózatok világosan kirajzolódnának az egyén, a társadalom, a politika, Magyarország, a Szovjetunió, a tankönyv, a tanár, a diák, az iskola stb. között. Számos kapcsolódási pont áll tehát fenn az események különböző szintjei között, melyek gyakran nem várt összefüggésekre mutatnak rá. Érdekes lehet annak vizsgálata, hogy az elv hogyan működik a történeti idő viszonylatában, hiszen a történeti valóságnak, ahogy mi ismerjük, ahogyan mi megismerhetjük, a történeti tényen és téren kívül ez a harmadik fő alkotóeleme, és a korszakolás problémájának érzékeltetésére izgalmas alternatíva lehet ez a rendszer.

Végül fontos megemlíteni, hogy ma a nagy októberi szocialista forradalom percepciója és emlékezete, mint problémafelvetés különösen releváns, hiszen nemrégiben múlt el annak 100. évfordulója. Egy ilyen évforduló kezelése átgondolt reflexiót igényelne a magyar társadalom és a politika részéről. Ha megemlékezünk, az jelent valamit. De ha teljesen mellőzzük, nem veszünk róla tudomást, az is. Eltelt-e már elég idő a rendszerváltás óta, hogy meg tudjunk, meg merjünk, vagy meg akarjunk emlékezni. Meg lehet-e fogni másképp ezt az emléket, mint azzal, hogy nem veszünk róla tudomást. És tulajdonképpen miről is emlékeznénk meg valójában? Probléma-e megemlékezni, hiszen talán valójában a forradalom, mint esemény maga már csak metaszinten maradna meg, úgymond névleg,

Kőműves Edina: Zoom november 7-re

A nagy októberi szocialista forradalommal kapcsolatos iskolai megemlékezés léptékváltó elemzése

hiszen Magyarországon igazából az vált emlékezetté, ahogyan ünnepel(tet)ték azt évről évre, ami tagadhatatlanul generációk közös élménye.

Az évfordulóval kapcsolatban születtek politikai és történeti jellegű mementók. Orbán Viktor miniszterelnök közösségi oldalán tett bejegyzésében így fogalmaz: *„Száz éve történt a nagy októberi szocialista forradalom, ami nem volt se nagy, se októberi, se forradalom. Egy külföldről pénzelt kis novemberi államcsíny volt.”* A témában konferenciát is tartottak 2017. október 30-án a Kossuth Klubban, illetve számos hírportál és történelmi folyóirat is hozott le cikket a témában az évfordulón. Ezeket végignézve látszik, hogy a nagy októberi szocialista forradalom körüli emlékezet politikai és történeti szempontból reflektált (hogyan milyen üzenettel és milyen módon, arra most nem térünk ki), ám annak társadalmi vonatkozásairól nem esik szó. *„Meggzűnése óta a Szovjetunió nem állam, hanem politikai attitűd és lelkiállapot”*, írja egy ezzel kapcsolatos cikk 2017. november 7-én.¹⁰ Talán ezt továbbgondolva képet lehetne kapni arról, hogy a magyar társadalom számára mit jelent ennek az elmúlt ünnepnek az emlékezete, ezáltal pedig közelebb kerülhetnénk a magyar társadalom múlthoz való bonyolult és sajátos viszonyának megértéséhez.

Kőműves Edina: Zoom november 7-re

A nagy októberi szocialista forradalommal kapcsolatos iskolai megemlékezés léptékváltó elemzése

MELLÉKLETEK

1. melléklet: Elemzett óravázlat 1.

Óravázlat

a. ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium
IV. B osztályunk történelemóráira
1982. okt. 18. 5. óra
Tanít: Márkus Sándorné dr. vezető tanár

Az óra témája: A népgazdaság helyreállítása Szovjet-Oroszországban
Óratípus: Új ismeretek feldolgozására szolgáló óra
Oktatási cél: Megértetni a tanulókkal a szocializmus építésének feladatait, nehézségeit.
Nevelési cél: Világnevelési - politikai nevelési: A marxizmus szellemében való ragaszkodás fontossága $\leftrightarrow$ dogmatizmus.
Érzelmi nevelési: személyes közelségbe hozni a korszak hangulatát. Felhívni a figyelmet a közelség évfordulás megemlékezések mélyültebb tanulmányozására.
Képzési feladatok: Képzésielemső készség fejlesztése /statistika, plakát, Lenin műveiből apró részletek/
Tantárgyi koncentráció: Földrajzzal, irodalommal
Az ismeretszerzés formáinak bővítése: lexikonnal végzett munka.

Az óra menete: Műveltség

I. Szervezés

II. Szovjet-Oroszország gazdasági-társadalmi-politikai helyzete 1920-21-ben. A hadikommunizmus felaszámolásának szükségessége.

Milyennek látták a kortársak Szovjet-Oroszország helyzetét 1918-19-ben?	Ismétlődő kérdések - részfelelet
Milyen intézkedésekkel lehetett megmenteni a fiatal szovjet államot?	
Hogyan alakult a gazdasági helyzet?	Takönyvvel végzett ön- álló munka - megbeszélés
Hogyan hatott a társadalomra? Munkásosztály létszáma A parasztság hangulata	Beszélgetés
Ellenforradalmi megmozdulások	Tanári közlés
A hadikommunizmus átmeneti rendszer - fel kell számolni.	A Lenin-személyvény fel- dolgozásával tanulói következtetés.

III. Gazdaságpolitikai fordulat: a NEP.

Miért nem alkalmas a parasztság termelőerőinek növelésére a hadikommunizmus?	Beszélgetés
Mi lehetett a változtatás alapja?	Plakát elemzése

Kőműves Edina: Zoom november 7-re

A nagy októberi szocialista forradalommal kapcsolatos iskolai megemlékezés léptékváltó elemzése

Hogyan fogadták a NEP intézkedéseit?	Regényrészlet elemzése
Lenin harca igaza bebizonyításáért	Beszélgetés
	Lenin-szemelvény elemzése
IV. A szocializmus építésének lenini terve	
GOELRO -terv	Beszélgetés, a földrajzban tanultak felelevenítése
Állami Tervbizottság	Kiselőadás
A terv megvalósításának nehézségei	Szemelvény elemzése
A korszerű mezőgazdasági nagyüzem létrehozásának fontossága. Milyen javaslatot dolgozott ki Lenin erre vonatkozóan?	Tanári közlés
A kulturális forradalom	Részösszefoglalás
Foglaljuk össze, milyen tényezők nélkülözhetetlenek a szocializmus felépítéséhez!	
V. Ki kit győz le? Az osztályharc kiéleződése	
<u>A NEP eredményei</u>	
Gazdasági: A népgazdaság helyreállítása befejeződött	Regényrészlet
Belpolitikai: A SzSzkSz megalakulása - az 1. alkotmány - az intervenció és polgárháború vége	Grafikonok elemzése
Külpolitikai: Milyen külpolitikai siker született? Miért volt különös jelentősége?	60. évforduló!
A genovai konferencia és a moszvai nemzetközi leszerelési konferencia a szovjet külpolitika melyik fő-törekvésére vet fényt?	Részfelelet
Miért kell hangsúlyoznunk az esemény időpontját?	A "Diplomáciai és nemzetközi jogi lexikon" alapján
VI. Lenin szerepe - halála	Szemelvények
Összefoglalás: Kommandy Kézl.	
VII. A feleletek értékelése	
Házi feladat	

Kőműves Edina: Zoom november 7-re

A nagy októberi szocialista forradalommal kapcsolatos iskolai megemlékezés léptékváltó elemzése

2. melléklet: Elemzett óravázlat 2.

Óravázlat

az EITE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium
III.B osztályának történelemórájára
1984. április 18. 1. óra
Tanít: Márkus Sándorné dr. vezető tanár

Az óra témája: Mozgalom és forradalom az imperializmus korában

Óratípus: Új ismereteket feldolgozó óra

Oktatási cél: Az új forradalmi központ kialakulásának, az orosz polgári demokratikus forradalom lefolyásának, sajátosságainak bemutatásával megalapozni a XX. századi forradalmi átalakulások törvényszerűségeinek feltárását.

Nevelési cél: Világnevelési-politikai nevelés: a marxizmus lenini elméleti-gyakorlati továbbfejlesztésének megalapozása
Érzelmi nevelés: az oroszországi helyzet bemutatásával - figyelemfelkeltéssel Lenin alakjának, személyiségének árnyaltabb megismerésére.

Képzési cél: Új, IV. osztályban bővitendő fogalmak megalapozása, az elemző készség fejlesztése, a tanulók beszédkészségének, lényeglátásának fejlesztése kiselőadás formájában is. Tanítvári koncentráció irodalommal, földrajzzal.

Az óra menete:

Módszerek

I. Szervezés

II. Oroszország politikai, gazdasági, társadalmi helyzete a XIX. sz. utolsó harmadában

Milyen szerepet töltött be a cári Oroszország a gyarmatosításban?

Milyen Oroszország helyzete a 19. sz. utolsó harmadában?

III. Milyen kérdések várnak megoldásra?

Két forradalom egyidejű érlelődése - permanens forradalom. Lenin felismerésének történelmi jelentősége

IV. Az orosz forradalmi mozgalom addigi útja

V. A századforduló munkásmozgalma

Az új típusú forradalmi párt kritériumai
Lenin → Martov

Kapcsolatteremtés az előző óra anyagával

Gyurkó: Lenin, Október - felolvasás

Műszefoglalás, rögzítés
Táblai vázlat

Kiselőadás

Műszefoglalás

Tanári közlés, megbeszélés

Kőműves Edina: Zoom november 7-re

A nagy októberi szocialista forradalommal kapcsolatos iskolai megemlékezés léptékváltó elemzése

A minimális és maximális program

- VI. Az 1905-7-es polgári demokratikus forradalom
A kiváltó okok - háború és forradalom
Mit akartak a munkások, a parasztok, a liberális
burzsoázia, a mesevikek, a bolsevikok?
Eseménytörténet
Szovjetek - tanácskozói дума - törvényhozói дума,
általános politikai sztrájk
A tetőpont
Jobbrtolódás, haldoklás, sztolipini reakció
- VII. A vereség okai
A forradalom jelentősége
nemzetközi hatása
- VIII. Házi feladat

Tankönyvvel végzett
munka

Tanári közlés, szö-
vegelemzés, megbe-
szélés, tankönyvvel
végzett munka
Fogalom meghatározás

Frontális munka

otthoni munka
gyűjtőmunka

Kőműves Edina: Zoom november 7-re

A nagy októberi szocialista forradalommal kapcsolatos iskolai megemlékezés léptékváltó elemzése

3. melléklet: Vers a forradalomról (Forrás: Tiszta Szívvel (1983), 24. évf. 1. sz.)

- 1 -

1917. november 7. - 1983. november 7.

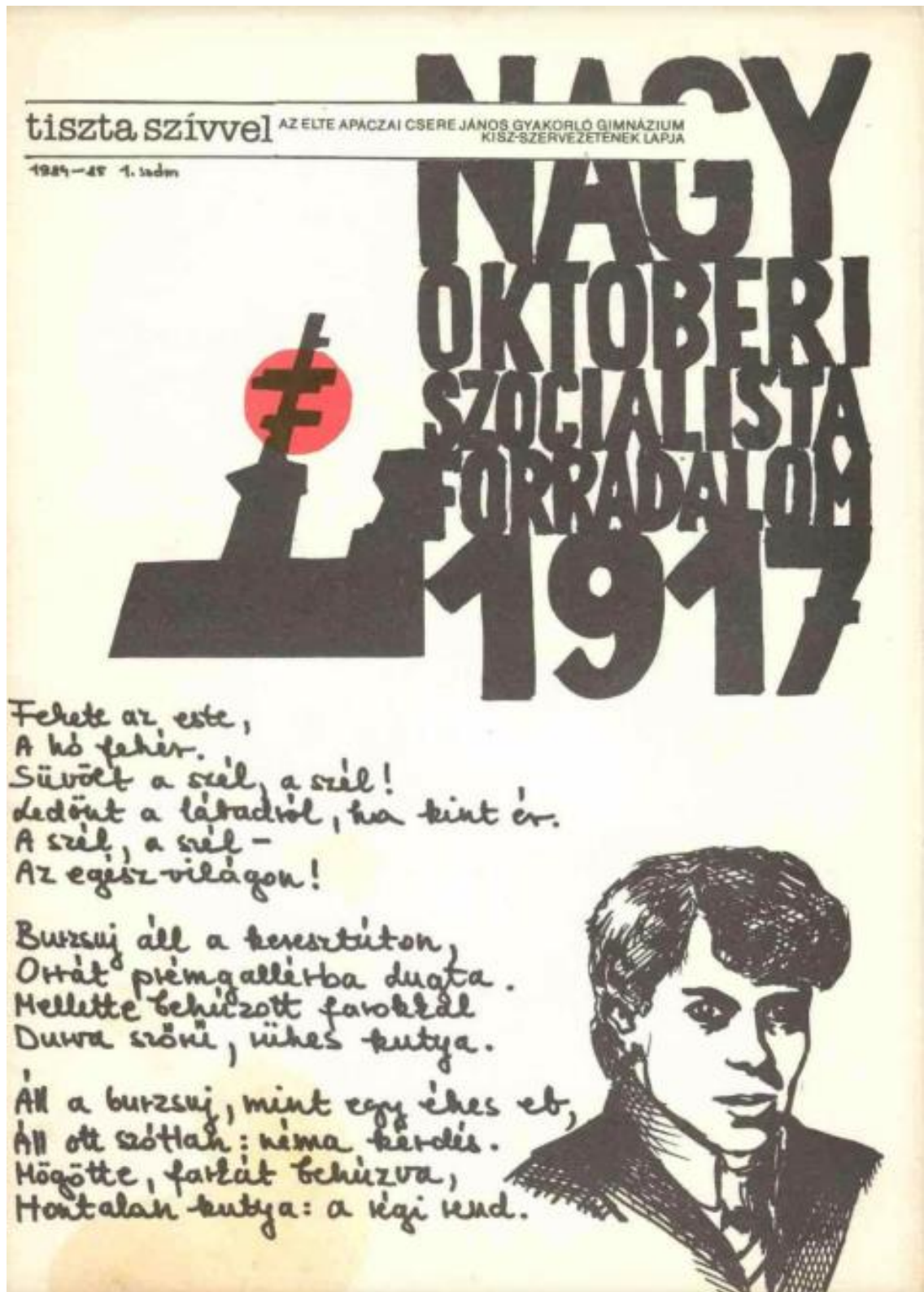
Mintha
a város robbanna darabokra
hathüvelykesével felbőg az Auróra.
A vad robaj még nem is osszik el,
dörömböl még és dübörög,
a felkelésre szólít a kuszó lémpajel
a Péter Pál erőd fölött.
- Rohamra!
Le velük!
Rohamra!
Előre!
Rohannak.
Szőnyegen!
Aranyplafon alatt!
Minden lépcsőfokon, minden kisszögelőre
súdulnak, letiporva a hadapródokat.
Mint zuhatag sügnak terneken át,
ömlnek, átsapnak lehullt terem fölött,
délnél fényesebben izsanak a készítésük,
minden pamlagnál és minden függöny mögött.
És folyosók során, hol a cárt hajdánán
hódoló alázat s a korona koszorústa, -
csarnok bársonyán ekhós ternek falán
puskatus csattan és dőngve-dőng a csizma.
- Föl, föl!
Munkások!
Nyomorultak,
dolgosók sokasága
te, kovács, te, kaszás szorítsd csak
a puskát keszed vasába!
Lobogj - lobogónk!
Nyomulj - nyomorult!
Buzsujnak - golyót!
Hulljon - a múlt.
Békét! Szabadságot! Kenyeret!

/Majakovszkij/

Kőműves Edina: Zoom november 7-re

A nagy októberi szocialista forradalommal kapcsolatos iskolai megemlékezés léptékváltó elemzése

4. melléklet: Címlap (Forrás: Tiszta Szívvel (1984), 25. évf. 1. sz.)

Kőműves Edina: Zoom november 7-re

A nagy októberi szocialista forradalommal kapcsolatos iskolai megemlékezés léptékváltó elemzése

5. melléklet: „Google form” kérdőív

A nagy októberi szocialista forradalom

Hogyan élhette meg egy budapesti elitgimnazista a 80-as években a nagy októberi szocialista forradalom

Milyen minőségben volt kapcsolatban az Apáczai Csere János Gyakorlógimnáziummal a 80-as években? *

tanár

gyakorlótanár

diák

Mi az az 1-3 szó, ami a legjobban leírja az Ön számára, amit a nagy októberi szocialista forradalom jelentett az iskolában a 80-as években? *

Short answer text

Részt vett november 7-i iskolai ünnepségen a 80-as években? Ha igen, kérem ossza meg, hogyan emlékszik erre! (Hogyan zajlott, milyen volt a résztvevők viszonyulása az ünnephez stb.) *

Long answer text

A családi - baráti környezetben hogyan jelent meg november 7 (ha megjelent)? *
Kérem ossza meg, hogyan emlékszik arra, hogy mi volt ennek az ünnepnek a megítélése az Ön személyes környezetében!

Long answer text

Amennyiben emlékszik rá, kérem ossza meg, hogy a történelem órán hogyan jelent meg a forradalom tárgyalása? *

Long answer text

Ha bármi egyebet meg kíván osztani, kérem itt tegye meg! Nagyon köszönöm a segítséget!

Kőműves Edina: Zoom november 7-re

A nagy októberi szocialista forradalommal kapcsolatos iskolai megemlékezés léptékváltó elemzése

IRODALOM

Források:

- BALOGH Endre (1979) *Történelem a gimnázium IV. osztálya számára*. 12. kiadás. Tankönyvkiadó, Budapest.
- *Tiszta szívvel*. Az ELTE Apáczai Csere János Gyakorlógimnázium és Kollégium iskolaújságjának online archívuma.
<http://tisztaaszivvel.apaczai.elte.hu/archivum/> [Letöltés: 2017. 02. 01.]
- *1950. évi 37. számú törvényerejű rendelet* – november 7. napjának, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulójának állami ünneppé nyilvánításáról.
<http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/dokument/1950.evi3.htm> [Letöltés: 2017. 02. 01.]
- *Történelem óravázlat, 1982. október 18.* dr. Márkus Sándorné vezetőtanár. ELTE Apáczai Csere János Gyakorlógimnázium.
- *Történelem óravázlat, 1984. április 18.* dr. Márkus Sándorné vezetőtanár. ELTE Apáczai Csere János Gyakorlógimnázium.
- SERES László (2017) Száz éve tart a nagy októberi rémálom. 2017. 07. 06.
http://hvg.hu/velemenyt/20171106_nagy_oktoberi_szocialista_forradalom_kommunizmus_puccs_eroszak_ideologia [Letöltés ideje 2017.11.06]
- Orbán Viktor Facebook oldala. 2017. 07. 07.
<https://www.facebook.com/orbanviktor/posts/10155685568161093>
- Saját készítésű „Google form” kérdőív

Szakirodalom:

- FOX, Edward Whiting (1971) *History in Geographic Perspective; The Other France*. Norton. New York.
- LEPETIT, Bernard (é. n.) Építészet, földrajz, történelem. In: CZOCH Gábor – SONKOLY Gábor: *Társadalomtörténet másképp. A francia társadalomtörténet új útjai a 90-es években*. Debrecen, 33-50.
- RAINER M. János (2011): *Bevezetés a Kádárizmusba*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- ZÁVODSZKY Géza (2010): Miért tanítunk történelmet? Történelemtanítás. 1. évf. 1. sz.
<http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/02/zavodszky-geza-miert-tanitunk-tortenelmet/> [Letöltés: 2017. 02. 01.]

Kőműves Edina: Zoom november 7-re

A nagy októberi szocialista forradalommal kapcsolatos iskolai megemlékezés léptékváltó elemzése

ABSTRACT

Kőműves, Edina

Zoom to November 7

A scale-changing analysis of the school commemoration of the Great October Socialist Revolution

The apparently distinguishable element of historical reality, so-called historical fact, is never a distinct, well-defined object, but an intricate net of factors with either tight or loose connections to each other. Additionally, "in the original meaning of the word, there is no individual history, no personal history. That which happens to the person as an individual is always connected to other people. A new paradox: the individual, the personal history is actually nothing other than the history of that person's connections with everybody else." In the following, we attempt to examine the perceptions of the Great October Socialist Revolution on the basis of a picture formed from the various experiences of students in elite secondary schools in Budapest in the 1980s. We base our analysis not only on well-known legal and textbook sources, but on materials relating to the Apáczai Csere János Secondary School, affiliated with the Eötvös Loránd University. We strive to make a balanced selection between viewpoints on the macro and the micro levels when choosing levels of experience, allowing us to construct a picture on the basis of various possible planes and cumulative impressions that may have arisen. The five selected foci are the following: (A) The central position of the party state regarding the November 7 commemoration. (B) The centrally approved and supported textbook texts. (C) The lessons. (D) School commemorations. (E) The environment among family and friends.

JEGYZETEK

- ¹ ZÁVODSZKY Géza (2010): Miért tanítunk történelmet? *Történelemtanítás. 1. évf. 1. sz.* <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/02/zavodszky-geza-miert-tanitunk-tortenelmet/> [Letöltés: 2017. 02.01.]
- ² LEPETIT, Bernard (é. n.) *Építészet, földrajz, történelem. A lépték használatai.* In: CZOCH Gábor – SONKOLY Gábor: *Társadalomtörténet másképp. A francia társadalomtörténet új útjai a 90-es években.* Debrecen, 33-50.
- ³ Ezek természetesen nem az egyetlen írott forrásai az információszerzésnek, amik az itt tárgyalt korosztály számára benyomást adhattak a témáról; érdemes lehet belepillantani Földes Péter: *A nagy október* című könyvébe is, ami a korszakban a témáról szóló egyik olvasmányos kötet volt.
- ⁴ Ez az elv a tankönyvről általánosságban elmondható, és nem a témához kapcsolódó sajátosság.
- ⁵ Ld. 1. melléklet.
- ⁶ Ld. 2. melléklet.
- ⁷ Az iskolaújságon kívül érdemes tovább kutatni az iskolai évkönyvekben is, melyek esetünkben szintén archiváltak és rendelkezésre állnak.
- ⁸ RAINER M. János (2011) *Bevezetés a Kádárizmusba.* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 27.
- ⁹ FOX, Edward Whiting (1971): *History in Geographic Perspective; The Other France.* Norton. New York.
- ¹⁰ HVG, 2017. november 6. SERES László: *Száz éve tart a nagy októberi rémálom:* http://hvg.hu/velemeney/20171106_nagy_oktoberi_szocialista_forradalom_kommunizmus_puccs_eroszak_ideologia [Letöltés ideje 2017.11.06]